

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการศึกษากระบวนการเรียนรู้การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อและการนำไปใช้ประโยชน์ของประชาชนในชุมชน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 4.1 สํารวจกลุ่ม/ชุมชน/องค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี
- 4.2 ศึกษาลำดับขั้นตอนองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
- 4.3 ศึกษาตัวบ่งชี้ของกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดีและการนำไปใช้ประโยชน์
- 4.4 แนวทางในการพัฒนาให้เอื้อต่อการเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

4.1 สํารวจกลุ่ม/ชุมชน/องค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี

ตาราง 1 สํารวจกลุ่ม/ชุมชน/องค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี

ลำดับที่	ชื่อกลุ่ม	สถานที่ตั้ง	กิจกรรมเด่นที่ประสบความสำเร็จ
1.อำเภอเมืองสมุทรปราการ	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วน	12 หมู่ 3 ต.บางด้วน อ.เมืองสมุทรปราการ จ.สมุทรปราการ	จักสานผลิตภัณฑ์ที่ลดกรรมโดยใช้วัสดุจาก “ต้นจาก” ซึ่งเป็นพืชในท้องถิ่นจนเป็นอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์
2. กิ่งอำเภอบางเสาธง	กลุ่ม พ.จุฬา ทำผยอง	29/3 ตำบลบางเสาธง อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ	จัดสร้างว่าวจุฬา โดยสอนให้กับคนทุกเพศทุกวัยในชุมชน และมีการจัดงานประจำปี “แข่งขันเจ็ดว่าวจุฬา” เป็นประจำทุกปี จนกลายเป็นศิลปวัฒนธรรม และกีฬาพื้นบ้านของอำเภอบางเสาธง
3. อำเภอพระประแดง	กลุ่มเสาหงส์ ธงตะขาบ	1738 ถนนลาดตะนง ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ	จัดทำธงตะขาบเพื่อใช้แห่ไปถวายวัดในเทศกาลสงกรานต์ (ปีใหม่มอญ) และยังจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจำหน่ายอันเป็นสินค้าแสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวมอญ
	วัดราชบุรีรังสรรค์	14 ซอยวัดใหญ่ตาอิน หมู่ที่ 4 ตำบลบางกระเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ	จัดงานบวงสรวงไหว้ครู งานบุญตามศาสนาและประเพณี รวมถึงมหรสพต่างๆ

ลำดับที่	ชื่อกลุ่ม	สถานที่ตั้ง	กิจกรรมเด่นที่ประสบความสำเร็จ
	กลุ่มวงกลองยาว	69 หมู่ที่ 6 ตำบลบางกระเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ	จัดสอนการตีกลองยาวให้แก่ผู้สนใจทั่วไป รวมถึงเผยแพร่ความรู้สู่เยาวชนในพื้นที่ จนสามารถรับงานตีกลองยาวในงานต่างๆได้
4.อำเภอพระสมุทรเจดีย์	สภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ	114 หมู่ 3 ตำบลนาเกลือ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ	จัดประเพณีประจำปี “แห่หลวงพ่อดำ” ไปตามลำคลองสรรพสามิต เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาในช่วงออกพรรษาของทุกปี
5.อำเภอบางพลี	เทศบาลตำบลบางพลี	เทศบาลตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ	จัดประเพณีประจำปี “แห่หลวงพ่อดำวัดบางพลีใหญ่” ไปตามลำคลอง โดยมีกิจกรรมโยนบัว และการประกวดหนุ่มสาวรับบัว

4.2 ศึกษาลำดับขั้นตอนองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

4.2.1 ลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้

อำเภอ/กลุ่ม	ลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน			
	ร่วมคิด	ร่วมดำเนินการ	ร่วมสรุปทเรียน	ร่วมรับผลประโยชน์
อำเภอเมืองสมุทรปราการ				
1. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วน	✓	✓	✓	✓
อำเภอบางเสาธง				
1. กลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง	✓	✓	✓	✓
อำเภอพระประแดง				
1. วัดราษฎร์รังสรรค์	✓	✓	✓	✓
2. กลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบ	✓	✓	✓	✓
3. กลุ่มวงกลองยาว	✓	✓	✓	✓
อำเภอพระสมุทรเจดีย์				
1. สภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ	✓	✓	✓	✓
อำเภอบางพลี				
1.เทศบาลตำบลบางพลี	✓	✓	✓	✓

1) ร่วมคิด

ทิศทางของการร่วมคิดในแต่ละกลุ่มมักเป็นไปในรูปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ริเริ่มเป็นต้นคิดก่อน และฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม แต่หากเป็นการดำเนินงานที่มีภาคส่วนราชการมาเกี่ยวข้องก็จะมีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น มีการทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปแบบชัดเจน

2) ร่วมดำเนินการ

ผลสำรวจพบว่าการร่วมดำเนินการมีความหลากหลาย ทั้งในรูปแบบการขอแรงเป็นครั้งคราว การอาสาดำเนินงาน และการมอบหมายหน้าที่ ทั้งนี้ มีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่สมาชิกกลุ่มสามารถดำเนินงานในหน้าที่ต่างๆ แทนกันได้หมด และในขณะเดียวกันก็มีบางกลุ่มที่สมาชิกไม่สามารถดำเนินงานได้เองหากไม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากหัวหน้ากลุ่ม

3) ร่วมสรุปบทเรียน

ทุกกลุ่มมีการทบทวนปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านมา โดยการทบทวนปัญหาจะเป็นไปในรูปแบบของการรับฟังปัญหาที่พบเห็นร่วมกัน และช่วยกันหาแนวทางแก้ไขเพื่อลดระดับปัญหาหรือแก้ไขปัญหาก่อนจะลงมือวางแผนหรือเริ่มต้นดำเนินงานใหม่อีกครั้ง

4) ร่วมรับผลประโยชน์

ลักษณะของการร่วมรับผลประโยชน์นี้พบว่าอาจแบ่งออกเป็นสามรูปแบบ คือ ผลประโยชน์ที่เป็นทรัพย์สินและผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทรัพย์สิน แต่ในขณะเดียวกันก็พบว่าในหลายกรณีเป็นไปในลักษณะผสมผสานทั้งสองรูปแบบด้วยเช่นกัน

4.1) การรับผลประโยชน์ที่เป็นทรัพย์สิน คือ ค่าตอบแทนที่ได้รับจากการร่วมกลุ่มกัน เพื่อดำเนินงาน อาจมาในรูปแบบของผลประโยชน์จากการร่วมทุนลงแรงดำเนินกิจกรรมหรือผลิตสินค้า ด้านประเพณีหรือวัฒนธรรมออกจำหน่าย แต่ในขณะเดียวกันก็มีกรณีค่าตอบแทนจากการได้รับเงินทุนสนับสนุนให้ดำเนินกิจกรรม ซึ่งจะไปในรูปแบบของค่าแรงรายบุคคลที่เข้าร่วมดำเนินงาน

4.2) การรับผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทรัพย์สิน คือ ความภาคภูมิใจ ความรู้สึกดีที่ได้ทำในสิ่งที่ตนรัก ความบันเทิงใจที่เป็นสุนทรียภาพส่วนบุคคลเคารพ หรือความศรัทธาตามลัทธิ/ศาสนา ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา

4.3) การรับผลประโยชน์แบบผสมผสาน คือ ได้ดำเนินงานตามที่ตนหรือกลุ่มของตนชื่นชอบ ภาคภูมิใจ หรือตามความเชื่อ และพัฒนาไปสู่การดำเนินการเป็นธุรกิจขนาดเล็ก โดยอาจเป็นทั้งการเน้นด้านเผยแพร่วัฒนธรรม ความเชื่อ ความศรัทธา เป็นหลักมากกว่าจะเน้นการทำธุรกิจ แต่ในขณะเดียวกันก็ค่าตอบแทนจากการปฏิบัติงานซึ่งอาจเป็นทั้งเงินเดือน ค่าตอบแทนพิเศษ หรือโบนัสซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมตามนโยบายภาครัฐ ก็ควรนับว่าเป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานด้วยเช่นกัน

4.2.2 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้

อำเภอ/กลุ่ม	องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้		
	วิธีการเรียนรู้	ภายในชุมชน	ภายนอกชุมชน
อำเภอเมืองสมุทรปราการ			
1. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วน	√	√	√
อำเภอบางเสาธง			
1. กลุ่ม พ.จุฬาท่าผยอง	√	√	√
อำเภอพระประแดง			
1. วัดราษฎร์รังสรรค์	√	√	√
2. กลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบ	√	√	√
3. กลุ่มวงกลองยาว	√	√	√
อำเภอพระสมุทรเจดีย์			
1. สภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ	√	√	√
อำเภอบางพลี			
1. เทศบาลตำบลบางพลี	√	√	√

1) วิธีการเรียนรู้

การเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มนั้นมีทั้งรูปแบบที่เหมือนและแตกต่างกันไปตามบริบทของกลุ่ม โดยการเรียนรู้ในระบบมักเป็นบุตรหลานหรือสมาชิกกลุ่มได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั้งในท้องถิ่นและจากภายนอก หากแต่ในอีกทางหนึ่งหัวหน้ากลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มกลับมีบทบาทเข้าไปเป็นครูภูมิปัญญาให้แก่สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อในท้องถิ่นให้แก่เยาวชน เพื่อเป็นแนวร่วมในการสืบสานภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อในท้องถิ่นต่อไป

ทั้งนี้ พบว่าสมาชิกเกือบทุกกลุ่มมีวิธีการเรียนรู้แบบตามอัธยาศัย โดยอิงกับประธานกลุ่มซึ่งเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มหรือเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมากที่สุด กลายเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้หรือแรงบันดาลใจให้แก่สมาชิกกลุ่มคนอื่นๆ ให้เกิดความคิด รู้สึก และสนใจไปในทิศทางเดียวกัน

2) ภายในชุมชน

โรงเรียนหรือสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นมักเชิญครูภูมิปัญญาหรือปราชญ์ท้องถิ่นมาให้ความรู้โดยเป็นวิทยากรอบรมแก่เด็กนักเรียนหรือนักศึกษา โดยเป็นการประยุกต์เนื้อหาการเรียนรู้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ให้นักเรียนนักศึกษาได้สืบทอดภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมไทยในท้องถิ่นที่ตั้งของสถานศึกษา

จากผลการสำรวจพบว่าในแต่ละกลุ่มมีการถ่ายทอดความรู้กันภายในกลุ่ม โดยเป็นทั้งแบบผู้นำกลุ่มสอนสมาชิกกลุ่ม สมาชิกกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่าถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกกลุ่มที่มาใหม่ หรืออาจเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาในครอบครัวตามวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่สั่งสมและถ่ายทอดกันแบบรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้ มีบางกลุ่มที่พบว่าหัวหน้ากลุ่มมีการฝึกฝนด้วยตนเอง โดยเกิดจากความชอบส่วนบุคคล และเสาะ

แสวงหาความรู้หรือต้นแบบจากทั้งในชุมชนและนอกชุมชน หรือตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน วัด หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ฯลฯ จนกลายเป็นทักษะความชำนาญเพียงพอที่จะถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่นได้เช่นกัน

3) ภายนอกชุมชน

การที่บุตรหลานหรือสมาชิกของกลุ่มได้รับการศึกษาตามหลักสูตรทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษา อันมีที่ตั้งอยู่ภายนอกชุมชน ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำมาซึ่งแนวคิดใหม่หรือกรรมวิธีใหม่ในการสร้างสรรค์ และสืบทอดงานศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มให้มีความหลากหลายมากขึ้น

อีกทั้งประธานกลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มที่ได้เข้าร่วมอบรมหรือสัมมนากับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้นภายนอกชุมชน ย่อมเป็นการเรียนรู้แนวคิดและกรรมวิธีการสืบสานวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป รวมถึงได้เกิดข้อเปรียบเทียบจนนำไปสู่การพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มของตน และการเข้าถึงสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศก็เป็นอีกแหล่งการเรียนรู้ที่กว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งผู้คนทุกระดับทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้ สมาชิกของกลุ่มสามารถเข้าถึงข้อมูลด้านภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อ จากกลุ่มอื่นๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้หรือเปรียบเทียบกับงานในกลุ่มของตนได้

4.2.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้

อำเภอ/กลุ่ม	ปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้		
	ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก	ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม
อำเภอเมืองสมุทรปราการ			
1. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วน	√	√	√
อำเภอบางเสาธง			
1. กลุ่ม พ.จุฬาท่าผยอง	√	√	√
อำเภอพระประแดง			
1. วัดราษฎร์รังสรรค์	√	√	√
2. กลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบ	√	√	√
3. กลุ่มวงกลองยาว	√	√	√
อำเภอพระสมุทรเจดีย์			
1. สภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ	√	√	√
อำเภอบางพลี			
1. เทศบาลตำบลบางพลี	√	√	√

1) ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ เกิดขึ้นจากสุนทรียภาพส่วนบุคคลที่รู้สึกชื่นชอบหรือสนใจในกิจกรรมของกลุ่มก่อนเป็นสิ่งแรก ในบางกรณีก็พบว่า เป็นความภูมิใจในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ให้ จึงต้องการสืบสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองให้แก่อนุชนรุ่นหลัง ทั้งนี้ ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนาก็คงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจนั้นพบได้โดยทั่วไปในสังคมไทยอยู่แล้ว เมื่อเกิดความเชื่อความศรัทธาจึงเกิดความสนใจเรียนรู้หรือเข้าร่วมพิธีกรรมตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลจากการสำรวจพบว่าโดยส่วนมากแล้วในแต่ละกลุ่มมีปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนต่อกระบวนการเรียนรู้มากที่สุด คือ “ผู้นำกลุ่ม” เนื่องจากความเชื่อถือ เชื่อมมั่น หรือความนิยมชมชอบในตัวผู้นำกลุ่ม ที่อาจเกิดจากภาวะความเป็นผู้นำในการบริหารจัดการหรือความรู้ความสามารถของผู้นำเป็นหลัก ส่งผลให้สมาชิกเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้หรืออยากเข้าร่วมกิจกรรม แต่ในขณะเดียวกันปัจจัยที่เกิดจากการดำเนินงานในเชิงพาณิชย์ควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมก็มีให้เห็นอยู่เช่นกัน

2) ปัจจัยภายนอก

ปัจจุบันสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ต ทีวี วิทยุ หรือหนังสือ เอกสาร ตำรา ต่างๆ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อ เนื่องจากการเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อสืบค้นข้อมูล หรือศึกษาจากตำราที่เกี่ยวข้อง นอกจากเป็นแหล่งเรียนรู้นอกชุมชนแล้ว ยังเป็นช่องทางในการเผยแพร่ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อของกลุ่ม และยังเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มอื่นๆ ภายนอกชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ประสบการณ์ตรงที่สมาชิกกลุ่มได้ไปพบเห็นเรื่องราว ข้อมูล หรือแบบอย่างทางวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นๆ แล้วนำกลับมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบ เพื่อเปรียบเทียบกับการทำงานในกลุ่มของตน หรือนำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาพัฒนาหรือประยุกต์ใช้กับกิจกรรมในกลุ่มของตน ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเช่นกัน

อย่างไรก็ตามทุนสนับสนุนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกื้อหนุนต่อกระบวนการเรียนรู้ เนื่องจากงบประมาณอันเป็นเงินทุนสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรมทางวัฒนธรรมยังคงเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนา แต่ในขณะเดียวกันทุนสนับสนุนก็ไม่ได้จำกัดเพียงทุนทรัพย์เท่านั้น หากแต่ทุนสนับสนุนอื่นๆ ที่พบมีทั้งการสนับสนุนด้านแรงงาน อุปกรณ์ ความรู้ความสามารถจากบุคคลหรือสถานที่ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกื้อหนุนการเรียนรู้ทั้งสิ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยเกื้อหนุนกระบวนการเรียนรู้นั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเงินทุนเพียงอย่างเดียว หากแต่ในบางกรณีความรู้จากบุคคล สถานที่หรืออุปกรณ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเงินทุน

3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนับว่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุนอีกประการหนึ่งที่สำคัญ เช่น ชาติพันธุ์มอญในพื้นที่อำเภอพระประแดง ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีรากเหง้าเดียวกันอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก และมีสุนทรียภาพในทิศทางเดียวกัน จึงเป็นแรงเกื้อหนุนให้วัฒนธรรมของชุมชนยังขับเคลื่อนต่อไปได้

สภาพแวดล้อมสังคมที่เป็นชนบทในเขตปริมณฑลเมืองหลวง ซึ่งยังคงมีกิจกรรมตามท้องถิ่นอยู่มาก ส่งผลให้ผู้คนในท้องถิ่นสร้างสรรค์กิจกรรมทางวัฒนธรรมมากกว่าในสังคมเมือง บริบทของสังคมชนบทจึงเป็นปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น

ทั้งนี้ จากนโยบายภาครัฐที่ส่งตรงลงมาในพื้นที่ ส่งผลให้วัฒนธรรมความเชื่อในท้องถิ่นกลายเป็นวัฒนธรรมระดับประเทศ และจากวัฒนธรรมความเชื่อที่เคยเรียนรู้วิธีการบริหารจัดการโดยชุมชน กลายเป็นนโยบายการบริหารจัดการวัฒนธรรมความเชื่อโดยภาครัฐแทน

4.3 ศึกษาตัวบ่งชี้ของกลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดีและการนำไปใช้ประโยชน์

4.3.1 ลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้

1) ร่วมคิด

1.1) การกำหนดแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มที่ชัดเจน

มีการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนโดยมีกำหนดหน้าที่หรือแบ่งฝ่ายรับผิดชอบงานที่ชัดเจน ซึ่งกรณีดังกล่าวมักพบในกลุ่มที่เป็นภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการหรือมีภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ เช่น เทศบาลตำบลบางพลี เป็นต้น โดยกลุ่มที่ภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการจะมีความชัดเจนในด้านการวางแผนงาน กำหนดฝ่ายหรือหน้าที่ในการปฏิบัติงาน และการจัดตั้งหรือจัดหางบประมาณ ทั้งนี้ความชัดเจนดังกล่าวน่าจะเป็นเพราะภาครัฐมีระบบการปฏิบัติงานที่เป็นรูปแบบ ซึ่งเป็นระเบียบแบบแผนของการปฏิบัติงานตามปกติอยู่แล้ว จึงส่งผลให้การดำเนินงานมีรูปแบบที่ชัดเจนกว่ากลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านหรือกลุ่มที่มีวัดเป็นแกนนำ

1.2) การใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน

การใช้หลักเหตุผล ฟังเสียงส่วนรวม และมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การวางแผนดำเนินงานหรือการปรับปรุงการปฏิบัติงาน ล้วนแล้วแต่เป็นหลักการทางประชาธิปไตยซึ่งแนวทางดังกล่าวพบได้ในทุกกลุ่ม ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะสังคมไทยเป็นสังคมแบบประชาธิปไตยมายาวนานหลายทศวรรษ จึงส่งผลให้เกิดการซึมซาบวิถีประชาธิปไตยในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ดังนั้น เมื่อเกิดการรวมกลุ่มเพื่อปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงได้ใช้หลักการทางประชาธิปไตยไปตามความคุ้นชินมากกว่าจะเป็นการตั้งปณิธานของแต่ละกลุ่ม

1.3) การใช้ความประนีประนอมในการแก้ปัญหา

การใช้แนวทางสันติวิธีเมื่อเกิดปัญหาข้อโต้แย้งทางความคิด โดยนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ในการลงมติ เมื่อนั้นฝ่ายเสียงข้างน้อยก็ยอมรับมติเสียงข้างมากในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางประนีประนอมที่ปรากฏในทุกกลุ่ม

2) ร่วมดำเนินการ

2.1) การกำหนดหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม

จากการสำรวจพบว่า การแบ่งหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มมีสองรูปแบบ คือ การกำหนดหน้าที่แบบหมุนเวียนและการกำหนดหน้าที่แบบไม่หมุนเวียน

2.1.1) การกำหนดหน้าที่แบบหมุนเวียน

ลักษณะการกำหนดหน้าที่แบบหมุนเวียนนี้พบในกลุ่ม พ.จุฬาฯ ฝอยง และกลุ่มวงกลองยาว โดยทั้งสองกลุ่มนี้มีการสลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนหน้าที่โดยไม่ได้กำหนดชัดเจนว่าใครจะต้องทำหน้าที่ใดในแต่ครั้งหรือในแต่ละปี หากแต่เป็นไปตามความสมัครใจ หรือความสะดวกในห้วงเวลานั้น ทั้งนี้มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าทั้งสองกลุ่มนี้หัวหน้ากลุ่มกับสมาชิกกลุ่มสมาชิกกลุ่มล้วนแล้วแต่มีความสามารถใกล้เคียงกัน เมื่อหัวหน้ากลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มไม่สะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ตกลงไว้ สมาชิกกลุ่มคนอื่นๆ สามารถรับหน้าที่แทนกันได้ทันทีโดยงานยังคงดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่น

2.1.2) การกำหนดหน้าที่แบบไม่หมุนเวียน

พบทั้งส่วนที่เป็นภาครัฐและไม่ใช่อารัฐ เช่น เทศบาลตำบล บางพลีมีการกำหนดหน้าที่ชัดเจนและยังไม่เคยมีการปรับเปลี่ยน ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจเกิดจากการปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาที่มอบหมายไว้ตั้งแต่เริ่มแรก เมื่อปฏิบัติงานในแต่ละครั้งก็ได้เพิ่มพูนประสบการณ์ รู้กำหนดการ รู้หน้าที่ รู้วิธีแก้ปัญหา จนเป็นความชำนาญเฉพาะด้านของบุคลากรในหน่วยงานนั้นๆ รวมไปถึงทรัพยากรที่หน่วยงานจัดซื้อจัดจ้างเพื่อนำมาใช้สำหรับหน้าที่อันผูกโยงไปถึงการดูแลรักษาวัสดุครุภัณฑ์ที่จัดหา มา จึงส่งผลให้เกิดโอกาสในการขอปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้น้อย

ในขณะเดียวกัน กลุ่มที่ไม่ใช่อารัฐ เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางตัวน กลุ่มเสนาหงส์ธงตะขาบ วัดราชวรวิหารรังสรรค์ เป็นต้น ก็มีการกำหนดหน้าที่แบบไม่หมุนเวียน โดยอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่ากลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีผู้นำกลุ่มที่มีความสามารถสูงเพียงผู้เดียวโดยสมาชิกกลุ่มเป็นผู้ปฏิบัติงานตามคำสั่ง และเมื่อสมาชิกได้รับการกำหนดหน้าที่จนเคยชินหรือชำนาญงานเฉพาะด้านแล้วมักจะไม่ถูกสั่งให้ปรับเปลี่ยนหน้าที่ เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มมีจำนวนไม่มากการปรับเปลี่ยนหน้าที่คงต้องกระทบกระเทือนถึงฝ่ายอื่นๆบ้างไม่มากก็น้อย และเมื่อมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่อาจต้องมีการสอนงานกันใหม่หรืออาจเกิดปัญหาสภาวะการดำเนินงานไม่ราบรื่นได้

2.2) การติดตามผลการดำเนินงาน

การติดตามผลการดำเนินงานมีปรากฏอยู่ในทุกกลุ่ม โดยอาจมีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการติดตามผลของกลุ่มที่เป็นภาครัฐก็จะเป็นระเบียบแบบแผนตามวาระการประชุม ในส่วนของกลุ่มที่ไม่ใช่อารัฐมีการติดตามทั้งในรูปแบบการไต่ถามในที่ประชุม หรือผู้นำกลุ่มติดตามผลกับสมาชิกกลุ่มโดยตรง

3) ร่วมสรุปบทเรียน

3.1) การทบทวนปัญหาและอุปสรรค

การทบทวนปัญหาและอุปสรรคมีปรากฏในทุกกลุ่ม โดยพบว่ามีการนำเอาปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานในครั้งที่ผ่านๆ มา เช่น ปัญหาด้านบุคลากร ผู้สนับสนุนงบประมาณ กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมงานหรือแนวทางในการพัฒนาตามกระแสสังคม โดยแต่ละกลุ่มได้นำปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้มาถกเถียงมากบ้างน้อยบ้าง และหาแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงให้การปฏิบัติงานครั้งต่อไปดีขึ้น

3.2) การแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ผลจากการสำรวจพบว่าทุกกลุ่มล้วนแล้วแต่มีการแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาทั้งสิ้น เพียงแต่อาจสำเร็จช้าหรือเร็วต่างกันตามปัจจัยแวดล้อม เช่น กลุ่มที่เป็นภาครัฐอย่างเทศบาลตำบลบางพลีมีการแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วทันที่ต่อสถานการณ์มากกว่ากลุ่มที่ไม่ใช่ภาครัฐ เนื่องจากกลุ่มที่เป็นภาครัฐมีกำลังคนและกำลังทุนพร้อมกว่ากลุ่มที่ไม่ใช่ภาครัฐ

4) การรับผลประโยชน์ร่วมกัน

4.1) การรับผลประโยชน์ที่เป็นทรัพย์สิน

พบในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางตัว เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวเน้นการใช้ภูมิปัญญาในการจักสานงานหัตถกรรมด้วยวัสดุในท้องถิ่นเพื่อนำไปจำหน่าย และกลุ่มวงกลองยาว ซึ่งเน้นการฝึกฝนความสามารถในการตีกลองยาวเพื่อนำไปสู่การรับจ้างตีกลองยาวในงานต่างๆ จึงอาจสรุปได้ว่าเป็นการมุ่งหาผลประโยชน์ตอบแทนเป็นหลัก

4.2) การรับผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทรัพย์สิน

พบในกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ประเพณี กีฬา เช่น วัดราษฎร์รังสรรค์ สภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ กลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบ และกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง โดยกลุ่มต่างๆ เหล่านี้เป็นการดำเนินกิจกรรมเพื่อเน้นคุณค่าทางจิตใจเป็นหลัก เช่น วัดราษฎร์รังสรรค์ สภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ องค์การบริหารส่วนตำบลบางพลี และกลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบ มุ่งเน้นจัดกิจกรรมตามความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา และกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง มุ่งเน้นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงใจเป็นหลัก แต่ทุกกลุ่มที่ยกตัวอย่างมานี้ ยังคงมีแกนความคิดร่วมกันอีกประการคือ มุ่งเน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น เพื่อสืบทอดส่งผ่านไปยังอนุชนรุ่นหลังอีกด้วย

4.3) การรับผลประโยชน์แบบผสมผสาน

ในรูปแบบของการรับผลประโยชน์แบบผสมผสานนั้น อาจอธิบายได้ว่าเป็นผลพลอยได้หรือเป็นเป้าหมายรองจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไป เช่น กลุ่มที่เป็นภาครัฐอย่างกลุ่มเทศบาลตำบลบางพลีจัดกิจกรรมตามความศรัทธาแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นหน้าที่ตามนโยบายภาครัฐ ดังนั้น การปฏิบัติงานจึงได้รับผลประโยชน์แบบผสมผสานคือ ด้านหนึ่งสิ่งที่ได้รับเป็นคุณค่าทางจิตใจ แต่ในขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่ง สิ่งที่ได้รับคือค่าตอบแทนการปฏิบัติงานซึ่งอาจเป็นทั้งเงินเดือน ค่าตอบแทนพิเศษ หรือโบนัสซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมตามนโยบายภาครัฐ

ส่วนของกลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบและกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง แม้จะมีกิจกรรมที่แตกต่างกันโดยกลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบ ดำเนินกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นเพื่อสืบทอดความเชื่อของชาติพันธุ์มอญและศาสนา ส่วนกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง ดำเนินกิจกรรมเน้นความบันเทิงใจและสืบทอดภูมิปัญญากีฬาท้องถิ่น หากแต่ทั้งสองกลุ่มนี้มีข้อที่เหมือนกัน คือ สร้างผลิตภัณฑ์อันเป็นงานวัฒนธรรมที่ตนดำเนินกิจกรรมอยู่ เพื่อจัดจำหน่ายในรูปแบบของที่ระลึกหรือสำหรับการใช้งานจริง โดยมีแนวคิดในการอนุรักษ์และเผยแพร่งานศิลปวัฒนธรรมมากกว่าจะเป็นการทำธุรกิจอย่างจริงจัง

4.3.2 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้

1) วิธีการเรียนรู้

1.1) การเรียนรู้ในระบบ

การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่มีรูปแบบและระบบแบบแผนชัดเจน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตรวิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผล และการประเมินผลที่แน่นอน ซึ่งการศึกษาในระบบของไทยประกอบไปด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาในชั้นอุดมศึกษา โดยการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถูกแบ่งออกเป็นระดับต่างๆ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ยังถูกแบ่งเป็นประเภทสามัญศึกษาและประเภทอาชีวศึกษาอีกด้วย สำหรับในการศึกษาชั้นอุดมศึกษานั้น แบ่งออกเป็นระดับต่างๆ คือ ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญญาโท และปริญญาเอก

1.2) การเรียนรู้นอกระบบ

การเรียนรู้นอกระบบ เป็นกระบวนการทางการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มหรือพัฒนาศักยภาพให้แก่ประชาชน ทั้งในด้านความรู้ ความชำนาญ หรืองานอดิเรกต่างๆ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาอาจได้รับ หรือไม่ได้รับเกียรติบัตรก็ได้ ซึ่งเกียรติบัตรนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการปรับเทียบเงินเดือน หรือศึกษาต่อ ยกเว้น การศึกษาสายสามัญของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มีการมอบวุฒิบัตรที่สามารถปรับเทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป

1.3) การเรียนรู้ตามอัธยาศัย

การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากชุมชน จากแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอน ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งยังไม่จำกัดเวลาเรียน สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

2) ภายในชุมชน

2.1) การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชน (การเรียนรู้ในระบบ)

ปัจจุบันพบว่าโรงเรียนหรือสถาบันอุดมศึกษา มักเชิญครูภูมิปัญญาหรือปราชญ์ท้องถิ่นมาให้ความรู้โดยเป็นวิทยากรอบรมแก่เด็กนักเรียนหรือนักศึกษา โดยเป็นการประยุกต์เนื้อหาการเรียนรู้อบรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เด็กนักเรียนหรือนักศึกษาได้สืบทอดภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมไทยในท้องถิ่นที่ตั้งของสถานศึกษานั้นๆ เช่น กลุ่มวงกลองยาวได้รับเชิญจากโรงเรียนวัดราชบุรณรังสรรค์ให้ไปเป็นครูภูมิปัญญาเพื่อสอนการตีกลองยาวให้เด็กนักเรียนจนนักเรียนสามารถก่อตั้งวงกลองยาวโรงเรียนวัดราชบุรณรังสรรค์ได้ หรือกลุ่มเสนาหรงศ์ธตะชาปได้รับเชิญจากโรงเรียนและมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น ให้เป็นครูภูมิปัญญา เพื่อสอน

การประดิษฐ์ธงตะขาบ จนนักเรียนนักศึกษาสามารถประดิษฐ์ธงตะขาบเพื่อใช้สำหรับเข้ากระบวนแห่งตะขาบในวันสงกรานต์ตามประเพณีมอญได้

2.2) ผู้นำกลุ่มหรือสมาชิกกลุ่ม (การเรียนรู้ตามอัยยาศัย)

จากการสำรวจพบว่าโดยส่วนมากเกือบทุกกลุ่มมีการถ่ายทอดความรู้กันภายในกลุ่ม โดยอาจเป็นทั้งผู้นำกลุ่มสอนสมาชิกกลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่าถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกกลุ่มที่ใหม่ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ก่อนปฏิบัติงานจริง เช่น กลุ่มเสาชิงช้าธงตะขาบ กลุ่มวงกลองยาว กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วน และกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง เป็นต้น โดยกลุ่มดังกล่าวนี้สมาชิกกลุ่มล้วนแล้วแต่ต้องฝึกฝนจนสามารถสร้างชิ้นงานหรือปฏิบัติงานได้ในระดับหนึ่งก่อน จึงจะสามารถร่วมดำเนินกิจกรรมไปพร้อมกับสมาชิกในกลุ่มได้

ในขณะเดียวกันเทศบาลตำบลบางพลี วัตรราษฎร์รังสรรค์ และสภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นการปฏิบัติงานแบบพิธีกรรม สมาชิกกลุ่มจึงปฏิบัติหน้าที่ตามขั้นตอนที่ค่อนข้างชัดเจน การถ่ายทอดความรู้จากผู้นำกลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มไปสู่สมาชิกใหม่ จึงเป็นไปในลักษณะของการถ่ายทอดความรู้เชิงคำสั่ง ปฏิบัติงานขณะกำลังดำเนินกิจกรรม ดังนั้น สมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมใหม่จึงแทบไม่ต้องอาศัยการฝึกฝนใดๆ เป็นเพียงปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งและเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์ไปเท่านั้น

2.3) ภูมิปัญญาในครอบครัวหรือชุมชน (การเรียนรู้ตามอัยยาศัย)

การสืบทอดภูมิปัญญาในครอบครัวหรือชุมชนพบในกลุ่มที่เป็นศิลปวัฒนธรรมประเภทประดิษฐ์สิ่งของหรือการละเล่น เช่น กลุ่มเสาชิงช้าธงตะขาบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วน กลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง และกลุ่มวงกลองยาว ซึ่งการสืบทอดภูมิปัญญาในกลุ่มเหล่านี้มีทั้งที่เกิดจากความเข้มแข็งของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กลุ่มเสาชิงช้าธงตะขาบ เป็นการถ่ายทอดทั้งความเชื่อและการประดิษฐ์งานศิลปหัตถกรรมจากรุ่นสู่รุ่นทั้งในครอบครัวและในชุมชน ในขณะที่กลุ่มวงกลองยาวและกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง เป็นการสืบทอดการละเล่นและการสืบทอดกรรมวิธีการประดิษฐ์อย่างว่าจุฬาในกลุ่มของผู้ที่มีความสนใจในชุมชนเพื่อความบันเทิงใจและการอนุรักษ์ โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วนก็เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อผลิตงานหัตถกรรมจักสานออกจัดจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

2.4) การฝึกฝนด้วยตนเอง (การเรียนรู้ตามอัยยาศัย)

จากการสำรวจพบว่ากลุ่มที่มีการฝึกฝนด้วยตนเอง เกิดขึ้นจากผู้นำกลุ่มฝึกฝนด้วยตนเอง เช่น กลุ่ม พ.จุฬาทำผยองและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วน เนื่องจากงานศิลปวัฒนธรรมที่ริเริ่มนั้นทั้งสองกลุ่มมีกำเนิดจากความชอบส่วนบุคคล และเสาะแสวงหาความรู้หรือต้นแบบจากทั้งในชุมชนและนอกชุมชน หรือตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน วัด หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ฯลฯ จนผู้นำกลุ่มมีทักษะความรู้ความสามารถและนำไปถ่ายทอดให้แก่ผู้สนใจในชุมชนจนเกิดเป็นกลุ่มดังกล่าว

3) ภายนอกชุมชน

3.1) การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ภายนอกชุมชน (การเรียนรู้ในระบบ)

การที่บุตรหลานหรือสมาชิกของกลุ่มได้รับการศึกษาตามหลักสูตรทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษา อันมีที่ตั้งอยู่นอกชุมชน ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำมาซึ่งแนวคิดใหม่หรือกรรมวิธีใหม่ในการสร้างสรรค์ และสืบทอดงานศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มให้มีความหลากหลายมากขึ้น

3.2) การฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นหรือการประชุมสัมมนาทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน (การเรียนรู้นอกระบบ)

ประธานกลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มได้เข้าร่วมอบรมหรือสัมมนากับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้นภายนอกชุมชน ย่อมเป็นการเรียนรู้แนวคิดและกรรมวิธีการสืบสานวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป รวมถึงได้เกิดข้อเปรียบเทียบจนนำไปสู่การพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มของตน เช่น กลุ่มเสาชิงช้า ตะขาบได้ไปร่วมงานหรือเผยแพร่วัฒนธรรมมอญพระประแดงให้กับมอญฝั่งธนบุรี ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วัฒนธรรมที่เหมือนและแตกต่างกัน ได้เห็นข้อดีข้อด้อยทั้งของกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่นๆ จนกลายเป็นสัมพันธภาพระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมที่สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกัน

3.3) สื่อการเรียนรู้ประเภทต่างๆ เช่น สื่อเอกสาร หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น (การเรียนรู้ตามอัธยาศัย)

ด้วยปัจจุบันสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่กว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งผู้คนทุกระดับทุกเพศ ทุกวัยสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้ สมาชิกของกลุ่มต่างๆ ที่ดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมจึงสามารถเข้าถึง ข้อมูลต่างๆ ทั้งแนวทางการอนุรักษ์หรือการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นได้ทั้งการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) เช่น เนื้อความหรือรูปภาพที่มีผู้จัดทำไว้ในระบบอินเทอร์เน็ต การสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) เช่น การตอบโต้ข้อความกันบนสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างบุคคลต่อบุคคล

4.3.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้

1) ปัจจัยภายใน

1.1) สุนทรียภาพส่วนบุคคล

สุนทรียภาพ (Aesthetics) คือ เพราะถ้าเป็นการฝืนทำหรือถูกสั่งให้กระทำ ผู้ไม่เต็มใจทำย่อมไม่เต็มใจเรียนรู้ไปด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าการมีสุนทรียภาพในระดับบุคคลย่อมส่งผลต่อ กระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างดี

1.2) ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ วัฒนธรรม หรือประเพณีในท้องถิ่น

จากการสำรวจข้อมูลพบว่าสมาชิกกลุ่มที่ดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรม ล้วนแล้วแต่รู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนและกลุ่มของตนได้ดำเนินกิจกรรมอยู่ โดยตระหนักรู้ว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นสิ่ง สำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และในบางกลุ่ม เช่น กลุ่มเสาชิงช้าตะขาบ รู้สึกภูมิใจที่ได้สืบสานประเพณี ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญอันเป็นเชื้อชาติดั้งเดิมของตนเอง หรือกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง ก็รู้สึกภูมิใจที่ได้อนุรักษ์กรรมวิธีการประดิษฐ์ว่าวจุฬา ซึ่งเคยปรากฏความนิยมการสร้างและการละเล่นภายใน ท้องถิ่นเมื่ออดีตที่ผ่านมา จนสามารถนำกลับมาสร้างสรรค์เป็นอัตลักษณ์ในท้องถิ่น ดังตัวอย่างที่แสดงมานี้จึง

อาจกล่าวได้ว่าความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ วัฒนธรรม หรือประเพณีในท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

1.3) ความเชื่อหรือความเคารพศรัทธาต่อแนวทางหรือพิธีกรรมทางศาสนา

ดังจะเห็นได้จากเทศบาลตำบลบางพลี สภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ และวัดราษฎร์รังสรรค์ โดยกลุ่มเหล่านี้มีความเหมือนกันคือความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา และนำไปสู่การเรียนรู้ส่งผ่านกันภายในกลุ่มชุมชนของตนเอง

1.4) ความเชื่อถือ เชื้อม่น หรือความนิยมชมชอบในผู้นำกลุ่ม

ความเชื่อถือ เชื้อม่น หรือความนิยมชมชอบในผู้นำกลุ่ม เกิดจากภาวะความเป็นผู้นำในการบริหารจัดการหรือความรู้ความสามารถของผู้นำเป็นหลัก ส่งผลให้สมาชิกเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้หรืออยากเข้าร่วมกิจกรรม เช่น กลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วน ซึ่งผู้นำกลุ่มมีความรู้ความสามารถและมักถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ ให้แก่สมาชิกโดยไม่หวงความรู้ไว้ที่ตนเพียงคนเดียว อีกทั้งบุคลิกภาพของผู้นำกลุ่มที่มีความเป็นกันเองสนุกสนานยังส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกกับผู้นำเป็นไปในทางที่ดีอยู่เสมอ

1.5) ความสนใจในเชิงพาณิชย์

จากการสำรวจพบว่ามีเพียงกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วนเท่านั้น ที่มุ่งเน้นการดำเนินงานในเชิงพาณิชย์ควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรม ดังนั้น การแสวงหาผลประโยชน์ในเชิงพาณิชย์จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดให้สมาชิกของกลุ่ม พยายามเรียนรู้แนวทางใหม่ๆ ทั้งจากหัวหน้ากลุ่มและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนาที่ส่งผลต่อความก้าวหน้าในเชิงพาณิชย์

2) ปัจจัยภายนอก

2.1) ปัจจัยประเภทความรู้

สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ต ทิว วิทยุ หรือหนังสือ เอกสาร ตำรา ต่างๆ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนากิจกรรมของกลุ่ม เช่น กลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง ให้ข้อมูลว่า มีการเข้าระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อสืบค้นข้อมูล หรือศึกษาจากตำราที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสวงหากลุ่มที่มีการทำว่าจุกา และสืบค้นข้อมูลความรู้ด้านรูปแบบและเทคนิคในการประดิษฐ์ว่าจุกา ส่งผลให้เกิดการเปรียบเทียบ ประยุกต์ ดัดแปลง หรือแก้ไขปรับปรุงการประดิษฐ์ว่าจุกากลุ่มของตนให้ดีขึ้น หรือกลุ่มเสาสงส์ธงตะขาบ ก็มีการเข้าระบบอินเทอร์เน็ตสืบค้นข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน เพื่อติดต่อสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มอื่นๆ ภายนอกชุมชน เป็นต้น

2.2) ปัจจัยประเภทประสบการณ์ตรง

การที่สมาชิกกลุ่มได้ไปพบเห็นเรื่องราว ข้อมูล หรือแบบอย่างทางวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นๆ แล้วนำกลับมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบ เพื่อเปรียบเทียบกับกรดำเนินงานในกลุ่มของตน นำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาพัฒนาหรือประยุกต์ใช้กับกิจกรรมในกลุ่มของตน เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วนได้ไปออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์จักสานของกลุ่ม และได้พบเห็นงานจักสาน

ของกลุ่มอื่นๆ ที่มาร่วมงานเดียวกัน จึงเกิดการโต้ถามกรรมวิธีผลิตหรือจดจำลวดลายที่ตนชอบใจกลับมา ประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม หรือกรณีของวัดราชวรวิหารศรีสุพรรณก็มีการนำเอารูปแบบการจัดงานใหม่ๆ มา จากแหล่งวัฒนธรรมอื่นที่เจ้าอาวาสได้เดินทางไปพบเห็น และนำรูปแบบใหม่นั้นมาใช้หรือประยุกต์ใช้ เพื่อ พัฒนาให้กิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มมีความหลากหลายมากขึ้น

2.3) ปัจจัยประเภททุนสนับสนุน

ปัจจัยประเภททุนสนับสนุน ในบางกลุ่มเป็นไปในลักษณะของการเรียไร กันเองในท้องถิ่น โดยอาจมีวัด หน่วยงานระดับท้องถิ่น หรือกลุ่มบุคคลเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการ แต่ ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมหรือการเข้ามาบริหารจัดการวัฒนธรรมของภาครัฐ เช่น เทศบาลตำบลบางพลีที่ได้รับการสนับสนุนทั้งระดับประเทศ คือกระทรวงหรือกรมกองต่างๆ จนถึงระดับ ท้องถิ่น คือ องค์การบริหารปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น จังหวัด อำเภอบางพลี ตามลำดับ ได้เข้ามามีส่วน ร่วมสนับสนุนหรือเข้ามาบริหารจัดการวัฒนธรรมโดยองค์การภาครัฐเป็นหลัก จะมีปัจจัยที่เห็นได้ค่อนข้าง ชัดเจนคือนโยบายหรือทิศทางการดำเนินงาน และงบประมาณอันเป็นเงินทุนสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรม ทางวัฒนธรรม

2.4) ปัจจัยเกี่ยวพันอื่นๆ

ปัจจัยอื่นๆ ที่พบ เช่น การสนับสนุนด้านแรงงาน อุปกรณ์ ความรู้ ความสามารถจากบุคคล หรือสถานที่ล้วนส่งผลเกี่ยวพันต่อการเรียนรู้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยเกี่ยวพัน กระบวนการเรียนรู้นั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเงินทุนเพียงเท่านั้น หากแต่ในบางกรณีความรู้จากบุคคล สถานที่ หรืออุปกรณ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเงินทุน เช่น กลุ่ม พ.จุฬาท่าผยอง ที่แทบ ไม่ต้องใช้เงินทุนเลยในการเรียนรู้และประดิษฐ์ว่าจจุฬา เพียงแต่มีผู้สอน วัสดุเกือบทั้งหมดก็สามารถหาได้จาก ภายในท้องถิ่นและสถานที่ในการเรียนรู้ ซึ่งเพียงเท่านี้สมาชิกก็สามารถฝึกฝนการประดิษฐ์ว่าจจุฬาได้แล้ว

3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

3.1) ชชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์มอญซึ่งเป็นกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่อำเภอบางพลี พระประแดงมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้เกิดกลุ่มชนที่มีรากเหง้าเดียวกันอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก และมี สุนทรียภาพในทิศทางเดียวกัน จึงเป็นแรงเกื้อหนุนให้วัฒนธรรมของชุมชนยังขับเคลื่อนต่อไปได้

3.2) วิถีชีวิต

พื้นที่ชนบทที่อยู่ในเขตปริมณฑลเมืองหลวงซึ่งยังคงมีกิจกรรมตามท้องถิ่น อยู่มาก ส่งผลให้เกิดการสร้างสรรคกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากกว่าในสังคมเมือง โดยเยาวชนมักมีโอกาสสัมผัส กับกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้มาก บริบทของสังคมกึ่งชนบทนี้จึงเป็นปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนต่อ การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ชุมชนในพื้นที่อำเภอบางเสาธง เป็นต้น

3.3) นโยบายภาครัฐ

จากนโยบายภาครัฐส่งผลให้ชุมชนในพื้นที่ทางเศรษฐกิจอย่างอำเภอบางพลีที่ยังมีรากเหง้าความเชื่อพื้นฐานของชาวมุสลิมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา จึงเกิดการผสมผสานโดยภาครัฐเข้ามาสนับสนุนและร่วมบริหารจัดการ จนทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นกลายเป็นวัฒนธรรมระดับประเทศ เช่น งานรับบัวในพื้นที่อำเภอบางพลี เป็นต้น

4.3.4 การนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน

1) ระดับบุคคล

1.1) ความภาคภูมิใจ

ความภาคภูมิใจที่ได้ดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมหรือความเชื่อทางศาสนาของตน พบได้จากสมาชิกทุกกลุ่มจนดูเหมือนจะเป็นความรู้สึกพื้นฐานที่สมาชิกทุกกลุ่มมีเป็นอันดับต้นๆ

1.2) ความมีคุณค่าทางใจหรือจิตวิญญาณ

คุณค่าทางใจหรือจิตวิญญาณก็เป็นสิ่งหนึ่งที่พบในกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมตามความเชื่อทางศาสนา เช่น วัดราษฎร์รังสรรค์ สภาวัฒนธรรมตำบลนาเกลือ เทศบาลตำบลบางพลี และกลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบ ทั้งนี้ในกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง ได้แสดงให้เห็นชัดเจนด้วยการประดิษฐ์ว่าวจุฬาและการเล่นว่าวจุฬานั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นความพยายามของสมาชิกแต่ละบุคคลที่เพียรประดิษฐ์ว่าวของตนเองออกมาอวดโฉมประชันขันแข่งกัน

1.3) ความรู้ที่เพิ่มขึ้น

คงเป็นสิ่งที่มิอาจปฏิเสธได้ว่าการดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมและความเชื่อของแต่ละกลุ่มนั้น ส่งผลให้สมาชิกได้รับความรู้จากกิจกรรมที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา

1.4) ความบันเทิงใจ

กลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในด้านความบันเทิงใจที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากมีการแข่งขันว่าวจุฬาประจำปีที่สมาชิกกลุ่มตั้งตารอคอย เพื่อนำว่าวที่ตนเองประดิษฐ์ออกมาประกวดความสวยงามและความสามารถของผู้เล่น

1.5) การเสริมสร้างรายได้

กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางด้วนมุ่งเน้นผลตอบแทนเป็นหลัก โดยการสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในกลุ่มที่มาเรียนรู้และจัดทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมออกจำหน่าย แต่ในขณะเดียวกันกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง และกลุ่มเสาหงส์ธงตะขาบ แม้จะมีการผลิตสินค้าออกจำหน่ายด้วยก็ตาม แต่ก็เป็นการเสริมสร้างรายได้เพียงเล็กน้อย เนื่องจากทั้งสองกลุ่มดังกล่าวมุ่งเน้นการเผยแพร่ความรู้และวัฒนธรรมมากกว่าจะเป็นการผลิตเพื่อหวังผลทางการค้า

2) ระดับกลุ่ม

2.1) ความสำเร็จในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

ประโยชน์ที่ได้จากการรวมกลุ่มมีความใกล้เคียงกัน โดยในภาคประชาชน เป็นไปในทิศทางของตอบสนองต่อสุนทรียภาพ รสนิยมทางศิลปวัฒนธรรมหรือความเชื่อ เช่น กลุ่มเสนาหงส์ธงตะขาบ หรือกลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง เป็นต้น

2.2) สัมฤทธิผลในการปฏิบัติราชการขององค์กร

การร่วมกลุ่มโดยภาครัฐ เช่น เทศบาลตำบลบางพลี สัมฤทธิผลที่ได้อาจเป็น ทั้งการตอบสนองนโยบายระดับประเทศหรือระดับท้องถิ่น เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวชี้วัดในการบริหารราชการ ควบคู่ไปกับการตอบสนองต่อความเชื่อความศรัทธาของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้วยเช่นกัน

3) ระดับชุมชน

3.1) ชื่อเสียงของชุมชน

จากผลการสำรวจที่พบอาจกล่าวได้ว่าการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมทาง วัฒนธรรม มีส่วนก่อให้เกิดการกำหนดทิศทางของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อของชุมชน อีกทั้งยังเป็นทางเลือกของกิจกรรมให้แก่เยาวชนและชาวชุมชนในพื้นที่ ซึ่งกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ ที่ได้สำรวจพบนี้ เช่น กลุ่มเสนาหงส์ธงตะขาบ กลุ่ม พ.จุฬาทำผยอง วัดราษฎร์รังสรรค์ และเทศบาลตำบลบางพลี เป็นต้น มีอัตลักษณ์ เป็นของตนเองจนสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนจนเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป

3.2) การกำหนดทิศทางในการพัฒนาและการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาล

การเข้ามาบริหารจัดการวัฒนธรรมโดยองค์กรภาครัฐ เช่น กลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบลบางพลี ส่งผลให้เกิดการกำหนดนโยบายจากภาครัฐและสนับสนุนงบประมาณจำนวนมากเข้ามาจัดกิจกรรม จนทำให้ประเพณีท้องถิ่นกลายเป็นประเพณีระดับชาติไปอย่างรวดเร็ว โดยมีองค์กรท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมและรับผลประโยชน์ในการปฏิบัติราชการตามนโยบายจากส่วนกลาง

4.4 แนวทางในการพัฒนาให้เอื้อต่อการเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ผลจากการศึกษากลุ่ม องค์กร ชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี กระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบไปด้วยลำดับ ขั้นตอนการเรียนรู้ องค์ประกอบการเรียนรู้ ปัจจัยการเรียนรู้ รวมทั้งการนำไปใช้ประโยชน์และตัวบ่งชี้ข้างต้น ผู้วิจัยได้นำผลดังกล่าวมาวิเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนาให้เอื้อต่อการเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

4.4.1 การพัฒนากิจกรรมของกลุ่มให้มีแนวปฏิบัติที่ดี

กลุ่มที่ต้องการพัฒนาตนเองไปสู่แนวปฏิบัติที่ดีควรมีตัวบ่งชี้ในการกำหนดคุณลักษณะของกลุ่ม ดังนี้

1) ลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้

1.1) ร่วมคิด คือ มีการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนโดยมีกำหนดหน้าที่หรือ แบ่งฝ่ายรับผิดชอบงาน และมีการใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน โดยใช้หลักเหตุผล ฟังเสียง

ส่วนรวม และมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การวางแผนดำเนินงานหรือการปรับปรุง การปฏิบัติงาน มีการใช้ความประนีประนอมในการแก้ปัญหา โดยใช้แนวทางสันติวิธีเมื่อเกิดปัญหาข้อโต้แย้ง ทางความคิด

1.2) **ร่วมดำเนินการ** คือ การกำหนดหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม โดยอาจเป็นไปทั้ง การกำหนดหน้าที่แบบหมุนเวียนหรือการกำหนดหน้าที่แบบไม่หมุนเวียน ก็ขึ้นอยู่กับบริบทของกลุ่มที่แตกต่าง กัน รวมไปถึงการติดตามผลการดำเนินงาน ซึ่งอาจมีทั้งรูปแบบอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ แต่ ควรต้องมีเนื่องจากการติดตามผลการดำเนินงานจะทำให้รู้ถึงความก้าวหน้าหรือถดถอยของกลุ่ม ได้รู้ถึง อุปสรรคในการดำเนินงาน และปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้น

1.3) **ร่วมสรุปทบทเรียน** คือ การทบทวนปัญหาและอุปสรรค และการแสวงหา แนวทางในการแก้ไขปัญญา เพื่อให้เกิดการรับรู้ปัญหาและแสวงหาทางออกร่วมกันตามหลักประชาธิปไตย

1.4) **การรับผลประโยชน์ร่วมกัน** คือ การรับผลประโยชน์ที่เป็นทรัพย์สินหรือไม่ เป็นทรัพย์สินหรือเป็นแบบผสมผสาน เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมร่วมกันย่อมเกิดผลประโยชน์ไม่ทางใดก็ ทางหนึ่ง ดังนั้นการจัดการผลประโยชน์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรต้องมี หากไม่แล้วอาจเกิดการโต้แย้งและนำมาซึ่ง การล่มสลายของกลุ่มได้ ทั้งนี้ผลประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกันจึงอาจไม่จำเป็นต้องเป็นทรัพย์สินเสมอไป อาจเป็นได้ทั้งความภาคภูมิใจ เกียรติยศ ชื่อเสียง ฯลฯ ก็ได้ แต่ในขณะเดียวกัน ผลประโยชน์ที่ได้รับอาจเกิดขึ้น ในรูปแบบผสมผสานคือได้รับผลประโยชน์ที่เป็นทรัพย์สินและไม่เป็นทรัพย์สินพร้อมๆกัน

2) องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้

2.1) **วิถีการเรียนรู้** คือ แนวทางการเรียนรู้ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น การเรียนรู้ในระบบ ซึ่งเป็นการศึกษาที่มีรูปแบบและระบบแบบแผนชัดเจน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตรวิธีการจัดการเรียน การสอน การวัดผล และการประเมินผลที่แน่นอน ในขณะที่การเรียนรู้นอกระบบ เป็นกระบวนการทาง การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มหรือพัฒนาศักยภาพให้แก่ประชาชน ทั้งในด้านความรู้ ความชำนาญ หรืองานอดิเรก ต่างๆ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาอาจได้รับ หรือไม่ได้รับเกียรติบัตรก็ได้ อย่างไรก็ตาม พบว่าวิถีการเรียนรู้ที่พบมัก เป็นไปตามแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จาก ประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากชุมชน จากแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่ แน่นนอน ไม่จำกัดอายุ ฯลฯ ส่งผลให้สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

2.2) **ภายในชุมชน** คือ การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ภายในชุมชน (การเรียนรู้ในระบบ) หรืออาจกล่าวให้ชัดเจนว่าเป็นสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่น ส่วนการเรียนรู้จากผู้นำ กลุ่มหรือสมาชิกกลุ่ม (การเรียนรู้ตามอัธยาศัย) เป็นการถ่ายทอดความรู้กันภายในกลุ่ม โดยอาจเป็นทั้งผู้นำ กลุ่มสอนสมาชิกกลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่าถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกกลุ่มที่ใหม่ ใน ขณะเดียวกันการถ่ายทอดผ่านครุภูมิปัญญาในครอบครัวหรือชุมชน (การเรียนรู้ตามอัธยาศัย) ซึ่งเป็นการสื บทอดภูมิปัญญาในกลุ่มเหล่านี้มีทั้งที่เกิดจากความเข้มแข็งของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ การมีใจอนุรักษ

ศิลปวัฒนธรรม หรือการถ่ายทอดต่อกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางธุรกิจในระดับชุมชนก็เป็นได้เช่นกัน หรือ **การฝึกฝนด้วยตนเอง** (การเรียนรู้ตามอัธยาศัย) มักเกิดจากการเล่นตามความนิยมในท้องถิ่น หรือเป็นความบันเทิงเรีงใจตามสุนทรียภาพเฉพาะกลุ่ม

2.3) ภายนอกชุมชน คือ การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่นอกชุมชน (การเรียนรู้ในระบบ) หรืออาจกล่าวให้ชัดเจนว่าเป็นสถานศึกษาที่ตั้งอยู่นอกท้องถิ่น โดยบุตรหลานหรือสมาชิกของกลุ่มได้รับการศึกษาตามหลักสูตรทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษา อันมีที่ตั้งอยู่นอกชุมชน ก็เป็นส่วนหนึ่งที่อาจนำมาซึ่งแนวคิดใหม่หรือกรรมวิธีใหม่ในการสร้างสรรค์ ส่วน**การฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นหรือการประชุมสัมมนาทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน** (การเรียนรู้นอกระบบ) เป็นไปในลักษณะของการเข้าร่วมอบรมหรือสัมมนากับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้นภายนอกชุมชน ย่อมเป็นการเรียนรู้แนวคิดและกรรมวิธีการสืบสานวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป รวมถึงได้เกิดข้อเปรียบเทียบจนนำไปสู่การพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มของตน **ทั้งนี้สื่อการเรียนรู้ประเภทต่างๆ** (การเรียนรู้ตามอัธยาศัย) เป็นการเข้าถึงสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่กว้างใหญ่ไพศาล โดยผู้คนทุกระดับทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้ สมาชิกของกลุ่มต่างๆ ที่ดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมจึงสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ทั้งแนวทางการอนุรักษ์หรือการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม

3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้

3.1) ปัจจัยภายใน คือ สุนทรียภาพส่วนบุคคล เป็นความงามในธรรมชาติ งานศิลปะที่แต่ละบุคคลสามารถเข้าใจได้และรู้สึกได้ หรือความเข้าใจของแต่ละบุคคลที่มีต่อความงามในธรรมชาติ หรืองานศิลปะ เป็นพื้นฐานของสุนทรียภาพที่ต้องเรียนรู้ก่อนเป็นสิ่งแรก โดย**ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์วัฒนธรรม หรือประเพณีในท้องถิ่น** ก็ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนและกลุ่มของตนได้ดำเนินกิจกรรมอยู่ โดยตระหนักรู้ว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ส่วน**ความเชื่อหรือความเคารพศรัทธาต่อแนวทางหรือพิธีกรรมทางศาสนา** ก็เป็นสิ่งที่สั่งสมและสืบทอดต่อเนื่องในชุมชนมายาวนาน ย่อมส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม **ทั้งนี้ความเชื่อถือ เชื่อมั่น หรือความนิยมชมชอบในผู้นำกลุ่ม** ย่อมเกิดจากภาวะความเป็นผู้นำในการบริหารจัดการหรือความรู้ความสามารถของผู้นำเป็นหลัก ส่งผลให้สมาชิกเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้หรืออยากเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้**ความสนใจในเชิงพาณิชย์** ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดให้สมาชิกของกลุ่ม พยายามเรียนรู้แนวทางใหม่ๆ ทั้งจากหัวหน้ากลุ่มและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนาที่ส่งผลต่อความก้าวหน้าในเชิงพาณิชย์

3.2) ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยประเภทความรู้ อย่างสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ต ทีวี วิทยุ หรือหนังสือ เอกสาร ตำราต่างๆ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนา กิจกรรมของกลุ่ม หรือ**ปัจจัยประเภทประสบการณ์ตรง** โดยสมาชิกกลุ่มได้ไปพบเห็นเรื่องราว ข้อมูล หรือแบบอย่างทางวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นๆ แล้วนำกลับมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบ เพื่อเปรียบเทียบกับการทำงานในกลุ่มของตน นำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาพัฒนาหรือประยุกต์ใช้กับกิจกรรมในกลุ่มของตน นอกจากนี้**ปัจจัยประเภททุนสนับสนุน** ก็เป็นอาจไม่จำเป็นต้องหมายถึงทุนทรัพย์แต่เพียงอย่างเดียว

เพราะทุนในการสนับสนุนกิจกรรมยังมีทุนอื่นๆ เช่น กำลังคน สิ่งของ สถานที่ และ “ทุนทางวัฒนธรรม” ซึ่งจะ
เป็นรากเหง้าร่วมกันของกลุ่มให้ดำเนินกิจกรรมไปได้ โดย**ปัจจัยเกี่ยวพันอื่นๆ** ก็ขึ้นอยู่กับบริบทที่แตกต่างกัน
ของแต่ละกลุ่ม

3.3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม คือ **ชาติพันธุ์** เนื่องจากกลุ่มชนที่มีรากเหง้า
เดียวกันอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก และมีสุนทรียภาพในทิศทางเดียวกัน จะเป็นแรงเกื้อหนุนให้
วัฒนธรรมของชุมชนยังขับเคลื่อนต่อไปได้อย่างมีทิศทาง โดย**วิถีชีวิต** ที่เกิดจากสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมย่อม
เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้วัฒนธรรม เช่น พื้นที่สังคมชนบทหรือชานเมือง ย่อมมีโอกาสเกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรม
ได้มากกว่าพื้นที่ในเมืองหลวง เนื่องจากผู้คนยังมีวิถีชีวิตกับการเกษตรจึงมีเวลาในการร่วมกิจกรรมได้มาก และ
มีพื้นที่ในการแสดงออกทางความคิด ความเชื่อตามวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นมากกว่าสังคมเมือง ในขณะที่
นโยบายภาครัฐ มักเข้ามาในรูปแบบของสนับสนุนและร่วมบริหารจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผน จนทำให้
วัฒนธรรมท้องถิ่นกลายเป็นวัฒนธรรมระดับประเทศ แต่ในข้อนี้ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็อาจสูญเสีย
ต่อการสูญเสียสิทธิ์ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมให้แก่รัฐด้วยเช่นกัน

4) การนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน

4.1) ระดับบุคคล คือ **ความภาคภูมิใจ**ที่ได้ดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมหรือ
ความเชื่อทางศาสนาของตน สร้าง**ความมีคุณค่าทางใจหรือจิตวิญญาณ** เป็นแรงยึดเหนี่ยวที่เหนียวแน่น
เนื่องจากเป็นความรู้สึกแบบนามธรรมที่ส่งผลโดยตรงต่อจิตใจของสมาชิกกลุ่ม การพัฒนาให้**ความรู้ที่เพิ่มขึ้น**
นับเป็นประโยชน์อีกประการหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจน เพราะการเข้าร่วมกิจกรรมย่อมต้องมีกระบวนการเรียนรู้
ต่างๆ เกิดขึ้นและติดตัวสมาชิกกลุ่มไปด้วยหลังจากได้ร่วมกิจกรรมแล้ว โดย**ความบันเทิงใจ**ก็เป็นอีกหนึ่ง
ประการของผลที่ได้ โดยอาจเป็นทั้งปัจจัยหลักหรือปัจจัยรองในการเข้าร่วมกิจกรรมก็ได้ และ**การเสริมสร้าง
รายได้** อาจเป็นได้ทั้งเหตุผลหลักในการก่อตั้งกลุ่มหรืออาจเป็นผลพลอยได้จากการเผยแพร่ความรู้และ
วัฒนธรรมก็เป็นได้เช่นกัน

4.2) ระดับกลุ่ม คือ **ความสำเร็จในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม** เกิดจากการรู้สึก
ห่วงแหนในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน และกลายเป็นความภาคภูมิใจที่ได้ดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของ
ท้องถิ่นตนเอง ในขณะที่เดียวกัน**ความสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติราชการขององค์กร** ย่อมเกิดจากหน่วยงานทาง
ราชการที่ตั้งเป้าหมายในการดำเนินงานตามแผนนโยบายภาครัฐจากส่วนกลาง เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวชี้วัดในการ
บริหารราชการ ควบคู่ไปกับการตอบสนองต่อความเชื่อความศรัทธาของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้วยเช่นกัน

4.3) ระดับชุมชน คือ **ชื่อเสียงของชุมชน** ย่อมเกิดจากการดำเนินกิจกรรมทาง
วัฒนธรรม ก่อให้เกิดการกำหนดทิศทางของศิลปวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อของชุมชน จนเป็นอัตลักษณ์
ที่โดดเด่นและเป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก ในขณะที่เดียวกัน**การกำหนดทิศทางในการพัฒนาและการ
สนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาล** ที่เกิดจากการเข้ามาบริหารจัดการวัฒนธรรมโดยองค์กรภาครัฐ ย่อมตามมา
ด้วยงบประมาณในการจัดกิจกรรมและงบประมาณในการพัฒนาท้องถิ่น

4.4.2 มีผู้นำที่ดี

ผู้นำที่ดีควรมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

1) มีความคิดริเริ่มและกล้าเปลี่ยนแปลง

ความคิดริเริ่มกล้าเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ผู้นำควรมีเป็นอันดับต้นๆ เนื่องจากการจัดกิจกรรมแบบย่ำอยู่กับที่โดยไม่มีความเปลี่ยนแปลง หรือยอมรับการพัฒนาใดๆเลย อาจทำให้เกิดการถอนตัวของสมาชิกจนเกิดการล่มสลายของกลุ่มได้

2) มีใจอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม

การเป็นผู้นำกลุ่มที่มีการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีใจในการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น โดยในขณะเดียวกันก็สามารถพัฒนาสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้ขับเคลื่อนร่วมไปกับกระแสโลกที่หมุนเวียนไป รู้จักใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยเกื้อหนุนการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีแก่คนรุ่นใหม่ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องไม่สูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง เช่น พัฒนาตนเองในการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ คอมพิวเตอร์ เว็บไซต์ และโปรแกรมต่างๆ เพื่อเผยแพร่ ประเพณี วัฒนธรรม การละเล่น หรืองานสร้างสรรค์ของกลุ่มให้สังคมได้เรียนรู้

3) มีจิตวิทยาและมีมนุษยสัมพันธ์

มนุษยสัมพันธ์และการใช้จิตวิทยาในการพูดคุย เป็นอีกหนึ่งในเทคนิคที่ช่วยสร้างความนับถือให้เกิดขึ้นในจิตใจการรับรู้ของสมาชิกกลุ่มได้เป็นอย่างดี ซึ่งการพูดคุยในลักษณะของการสร้างมิตรภาพและการชมเชยแม้เพียงเล็กน้อยของงานที่สำเร็จ ถือได้ว่าเป็นการปลุกดอกไม้ในหัวใจของสมาชิกกลุ่มก็ว่าได้ ซึ่งมันจะเจริญเติบโตและกลายสภาพเป็นความนับถือที่มีต่อตัวผู้นำได้เป็นอย่างดี

4) จูงใจคนได้ดี

การจูงใจผู้คนในพื้นที่ให้มาเป็นสมาชิกกลุ่มสามารถพบได้ในทุกกลุ่ม โดยความศรัทธาในตัวผู้นำเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะผู้นำทางจิตวิญญาณที่ดีหรือผู้นำกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถและพร้อมจะถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกที่ดี ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจให้เกิดสมาชิกใหม่ในกลุ่มได้เสมอ เช่น การให้ความสนทนสนมพูดจากเป็นกันเองไม่หวงความรู้ ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนทุกเพศทุกวัยพร้อมเข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมแบบกลุ่มจำเป็นต้องอาศัยการประสานงาน การรับผิดชอบหน้าที่ การช่วยเหลือเกื้อหนุนที่เกิดจากสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้น ผู้นำที่สามารถจูงใจคนให้เข้ามาร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติงานได้ จึงเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้นำจำเป็นต้องมี

5) มีความรับผิดชอบสูง

หลักการมีความรับผิดชอบ แบ่งออกเป็นสองส่วน ดังนี้

การรับผิดชอบต่อตนเอง คือ การรับรู้ฐานะและบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะต้องดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่ช่วยเหลือตัวเองได้ รู้จักว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ยอมรับผลการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในตนเองย่อมจะไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่า สิ่งที่ทำลงไปนั้นจะมีผลดีผลเสียหรือไม่และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่จะก่อให้เกิดผลดีเท่านั้น

การรับผิดชอบต่อกลุ่ม คือ ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้อง และมีส่วนร่วม ต่อ สวัสดิภาพของกลุ่มที่ตนเองดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง ดังนั้นการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อกลุ่มไม่มากนัก

6) มีทั้งความยืดหยุ่นและความเด็ดขาด

ในการบริหารจัดการกลุ่ม ผู้นำควรมีทั้งความยืดหยุ่นและความเด็ดขาดได้ในเวลาที่เหมาะสม โดยอาจอาศัยหลักคำสอนทางศาสนาเข้าอธิบายต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ในการปฏิบัติงาน ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มไม่เกิดการทะเลาะเบาะแว้งขณะปฏิบัติงาน แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถออกคำสั่งและตัดสินใจ หรือชี้ขาดการแก้ปัญหาได้โดยอาศัยความเห็นพ้องจากสมาชิกกลุ่มด้วยเช่นกัน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผู้นำที่ดีจะต้องไม่กลัวต่ออันตราย ความยากลำบาก หรือความเจ็บปวดใดๆ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ผู้นำที่มีความกล้าหาญ จะช่วยให้สามารถผจญต่องานต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ นอกจากความกล้าหาญแล้ว ความเด็ดขาดก็เป็นลักษณะอันหนึ่งที่จะต้องทำให้เกิดมีขึ้นในตัวของผู้เองต้องอยู่ในลักษณะของการ “กล้าได้กล้าเสีย” ด้วย แต่ในขณะเดียวกัน การใช้สันติวิธี การประนีประนอม ก็ยังเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของผู้นำในการตัดสินใจในกรณีที่บริบทแตกต่างออกไป

7) มีความรอบรู้และมีสังคม

การหมั่นศึกษาหาความรู้ในศาสตร์ที่ตนเองสนใจและเรื่องราวรอบตัว โดยความรู้ในขั้นนี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้น หากแต่รวมถึงการเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่นๆ ด้วย การจะเป็นผู้นำที่ดี หัวหน้างานจึงต้องเป็นผู้รอบรู้ ยิ่งรอบรู้มากเพียงใด ฐานะแห่งความเป็นผู้นำก็จะยิ่งมั่นคงมากขึ้นเพียงนั้น

8) เป็นนักประสานงานที่ดี

การประสานงานไม่ควรจะกระทำโดยใช้อำนาจสั่งการแต่อย่างเดียว ควรใช้ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นหลัก เพราะความมีน้ำใจต่อกัน ไว้วางใจกันจะเป็นผลให้เกิดการร่วมมือมากกว่าการใช้อำนาจหน้าที่พยายามผูกมิตรตั้งแต่ต้น และป้องกันไม่ให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์มีความหวาดระแวงหรือกินแหนงแคลงใจกัน ให้การยอมรับซึ่งกันและกัน ไม่นินทาว่าร้ายกัน ไม่นโยนความผิดให้แก่ผู้อื่น เมื่อมีสิ่งใดจะช่วยเหลือแนะนำกันได้ก็อย่าลังเล และพร้อมจะรับฟังคำแนะนำของผู้เกี่ยวข้องแม้จะไม่เห็นด้วยก็อย่าแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงก็ต้องแจ้งให้ทราบ

9) มีความกระตือรือร้น

ความกระตือรือร้นเป็นการแสดงถึงการมีพลังด้านความเชื่อมั่นที่สูง ความกระตือรือร้นจึงเป็นภาวะจิตที่จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจ และกระตุ้นให้การลงมือทำมีความสนุกสนาน ทำให้ผู้คนที่อยู่ใกล้ชิดเพลิดเพลินกระตือรือร้นตามไปด้วย ดังนั้น ความกระตือรือร้นของผู้นำจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดแนวทางใหม่ รูปแบบใหม่ๆ อันเป็นแรงบันดาลใจให้แก่สมาชิกกลุ่มได้เป็นอย่างดี

10) ทำงานเคียงข้างลูกน้อง

การร่วมทำงานกับสมาชิกด้วยความมุ่งมั่นเข้มแข็ง โดยแสดงตนเป็นกำลังหลักที่พึ่งพาได้ และยืนหยัดที่จะทำงานเคียงข้างสมาชิกในกลุ่ม ก็จะทำให้กลุ่มนั้นมีความผูกพันกันเหนียวแน่นและสามารถขับเคลื่อนเจตนารมณ์ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี

11) มีความน่าเชื่อถือ

ความน่าเชื่อถือไม่ได้ขึ้นอยู่กับอายุ หรือตำแหน่ง แต่ขึ้นอยู่กับ “ความคิด คำพูด และการกระทำที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม และความตั้งใจในจิตใจ” ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำควรมีมากกว่าสิ่งอื่นใด

4.4.3 มีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี

ควรต้องมีปัจจัยต่างๆ ประกอบกัน ดังนี้

1) การวางแผนการดำเนินงาน

จากผลการสำรวจพบว่าในแต่ละกลุ่มมีการบริหารจัดการที่คล้ายคลึงกัน โดยแตกต่างกันในลักษณะของการบริหารจัดการแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น

1.1) กลุ่มที่ได้รับการบริหารจัดการกิจกรรมโดยภาครัฐ มีระบบการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน มีการกำหนดวาระการประชุม มีการประชุมวางแผนดำเนินงาน มีการจัดตั้งงบประมาณ มีการติดตามผล การทบทวนปัญหาและการแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นไปตามรูปแบบของการปฏิบัติราชการ ดังนั้น การบริหารจัดการโดยกลุ่มที่เป็นภาครัฐจึงมีแนวทางที่ชัดเจนในทุกๆระดับ

1.2) กลุ่มที่บริหารจัดการโดยผู้นำทางจิตวิญญาณหรือวัดและผู้นำแบบปราชญ์ภูมิปัญญา มักมีความยืดหยุ่นสูงในการบริหารจัดการ โดยอาจไม่จำเป็นต้องทำตามขั้นตอนของหลักการบริหารเสมอไป และมักใช้แนวทางในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นหลัก ทั้งนี้ คงมองได้ด้วยว่ากลุ่มที่กล่าวมานี้เป็นนายของตนเองจึงไม่จำเป็นต้องกังวลในขั้นตอนการบริหารจัดการมากนัก เพียงแต่อาศัยประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งมาปรับปรุงแก้ไขไปเรื่อยๆ จนเกิดเป็นความชำนาญ จึงรู้ถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขเป็นอย่างดี อีกทั้งกิจกรรมในระดับชุมชนซึ่งมีแต่พวกพ้องน้องพี่ จึงไม่รู้สึกรังเกียจหากเกิดข้อผิดพลาดเล็กน้อยในการบริหารจัดการ

เมื่อพิจารณาจากผลการสำรวจทั้งสองกลุ่มแล้วอาจกล่าวได้ว่า การวางแผนดำเนินงานนั้นเป็นสิ่งจำเป็นต่อการบริหารจัดการที่ดี หากแต่อาจไม่จำเป็นต้องทำตามขั้นตอนตามหลักวิชาการทุกประการ แต่ควรคำนึงถึงบริบทแวดล้อมของกลุ่มและสมาชิกกลุ่มเป็นสำคัญว่าพร้อมที่จะดำเนินการอะไร อย่างไร และเพียงใด เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

2) การจัดการโครงสร้าง

การจัดการโครงสร้างของกลุ่มหรือชุมชนมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละกลุ่ม โดยกลุ่มที่มีหัวหน้ากลุ่มเป็นหลักโดยตำแหน่ง เช่น เทศบาลตำบลบางพลี หรือวัดราษฎร์รังสรรค์ ผู้นำกลุ่มจะเป็นผู้กำหนดทิศทางของกลุ่มโดยมอบนโยบายให้สมาชิกกลุ่มได้เลือกหรือได้ปฏิบัติตาม (Top down) ซึ่งโครงสร้างของกลุ่มประเภทดังกล่าวมีข้อดีคือการตัดสินใจที่เด็ดขาดและมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน แต่ก็อาจมี

ข้อเสียคือสมาชิกอาจไม่พึงพอใจในตัวผู้นำหรือทิศทางของกลุ่มได้ ในขณะที่กลุ่มที่มีหัวหน้ากลุ่มแบบหมุนเวียนมีการทำหน้าที่แทนกันระหว่างหัวหน้ากลุ่มกับสมาชิกกลุ่มอยู่เสมอ กลุ่มในลักษณะเช่นนี้จะมีการระดมความคิดจากสมาชิกกลุ่มเป็นหลัก (Bottom up) โดยผู้นำกลุ่มอาจเป็นผู้ชี้ขาดในกรณีที่เกิดเสียงโต้แย้งที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งโครงสร้างของกลุ่มประเภทดังกล่าวมีข้อดีคือสมาชิกทุกคนมีสิทธิ์ในการบริหารจัดการทิศทางของกลุ่มได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่ก็อาจมีข้อเสียคือการแก้ไขปัญหาล่าช้าไม่ทันต่อสถานการณ์ เนื่องจากต้องฟังเสียงสมาชิกส่วนใหญ่ก่อนตัดสินใจในแต่ละเรื่อง

3) การรับสมาชิก

การรับสมาชิกของกลุ่มที่สำรวจพบมีทั้งรับโดยหน้าที่ เช่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบดำเนินงานตามนโยบาย และการรับสมาชิกมีเข้ามาด้วยความสมัครใจ เช่น เกิดความศรัทธา เกิดความสนใจ ใฝ่เรียนรู้ หรือรักความสนุกสนาน ทั้งนี้ ในกรณีของการรับสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อ มักไม่พบข้อจำกัดเท่าใดนัก เนื่องจากค่อนข้างจะเป็นเรื่องทั่วไปที่ผู้คนทุกเพศทุกวัยมีสิทธิ์ที่เข้าร่วมกลุ่มได้อยู่แล้ว เพียงแต่อาจจำเป็นต้องจัดแบ่งหน้าที่ที่เหมาะสมตามบริบทของงานในแต่ละกลุ่มด้วย

4) การแบ่งหน้าที่

การแบ่งหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม แม้จะเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินงานก็ตาม หากแต่บริบทของกลุ่มขนาดเล็กอาจไม่จำเป็นต้องบังคับหน้าที่ตายตัวว่าผู้ใดควรต้องทำหน้าที่ใดเพียงอย่างเดียวเสมอไป เนื่องจากกลุ่มขนาดเล็กอาจมีข้อจำกัดตามบริบทที่แตกต่างกันของสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้น การเกื้อหนุน การช่วยเหลือ และผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนหน้าที่จึงดูจะเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มขนาดเล็กมากกว่า

5) การควบคุมผลการดำเนินงาน

การควบคุมผลการดำเนินงานเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของการบริหารจัดการ โดยมักพบว่าแนวทางการบริหารจัดการแบบภาครัฐนั้น แสดงความเป็นระเบียบมีกำหนดการและมีการติดตามผลการดำเนินงานที่ชัดเจนกว่ากลุ่มที่บริหารจัดการโดยชาวบ้าน หากแต่ยังมีมุมมองที่น่าสนใจด้วยว่ากลุ่มที่บริหารจัดการโดยชาวบ้าน แม้จะมีระบบบริหารจัดการอย่างไรก็ตามก็โดยอาจเปลี่ยนรูปแบบตามความเหมาะสมของโอกาส เวลา สถานที่และกำลังคน แต่ก็เป็นการบริหารจัดการวัฒนธรรมโดยเจ้าของวัฒนธรรมเอง ซึ่งมีระเบียบของจารีตและประเพณีมาเป็นตัวกำกับ เนื่องจากกิจกรรมของกลุ่มเป็นกิจกรรมทางความเชื่อที่ผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมของชาติพันธุ์หรือการเล่นในท้องถิ่น ซึ่งสมาชิกมีความคุ้นชินและคลุกคลีกับกิจกรรมของกลุ่มมาตั้งแต่เกิด โดยดำเนินกิจกรรมเป็นได้ด้วยความสนุกสนาน มีความสุข ใจ ผิดพลาดบ้างก็ถ้อยทีถ้อยอาศัยกลายเป็นเรื่องขำขันมากกว่าจะถือเป็นความผิดพลาดจริงจัง

4.4.4 มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน

สมาชิกในชุมชนควรมีส่วนร่วม ดังนี้

1) ร่วมคิด

การร่วมคิดในแต่ละกลุ่มมักเป็นไปรูปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ริเริ่มก่อน และฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม แต่หากเป็นการดำเนินงานที่มีภาคส่วนราชการมาเกี่ยวข้องก็จะมีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น มีการทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปแบบชัดเจน

ทั้งนี้ การเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์รูปแบบกิจกรรม นับเป็นเรื่องที่ดี เนื่องจากสมาชิกกลุ่มควรมีสิทธิ์ในการบริหารทิศทาง การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตามหลักประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีทิศทางของกิจกรรมที่ถูกตีกรอบไว้ด้วยความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมา แต่สมาชิกกลุ่มก็ยังมีสิทธิ์ที่จะร่วมคิดสร้างสรรค์หรือประยุกต์กิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นตามสมัยหรือเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป โดยยืนอยู่บนทิศทางของกลุ่มและปรับเปลี่ยนส่วนเสริมเติมแต่งที่ไม่กระทบต่อสาระสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมนั้นๆ

2) ร่วมดำเนินการ

การร่วมดำเนินการมีความหลากหลาย เช่น การขอแรงเป็นครั้งคราว การอาสาดำเนินงาน และการมอบหมายหน้าที่ ทั้งนี้ การร่วมดำเนินการอาจไม่ใช่เพียงประเด็นของการปฏิบัติงานแทนกันได้หรือไม่ หากแต่ยังรวมไปถึงการร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยไม่ต้องคำนึงว่าใครจะทำอะไรมากกว่าใคร เพียงแต่สมาชิกกลุ่มมีเป้าหมายเดียวกัน มีความสามัคคี และมีน้ำใจต่อกัน การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มก็สามารถสำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมาย

3) ร่วมสรุปบทเรียน

การร่วมสรุปบทเรียนจากกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมโดยภาครัฐ แม้จะมีความชัดเจนและมีแนวโน้มการแก้ปัญหาได้สำเร็จมากกว่ากลุ่มอื่นๆ เนื่องจากกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมโดยภาครัฐมีทั้งกำลังพลและทุนทรัพย์สนับสนุนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่มีผู้นำทางจิตวิญญาณหรือวัดและกลุ่มที่มีผู้นำเป็นประชาชนชาวบ้าน มีการร่วมสรุปบทเรียนอย่างไม่เป็นทางการ และการแก้ไขปัญหาอาจไม่สำเร็จทั้งหมด เนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุนหลายๆ ด้าน เช่น ทุนทรัพย์ กำลังพล และสถานที่ เป็นต้น แต่กลุ่มเหล่านี้สามารถปรับสภาพของกิจกรรมให้สอดคล้องกับบทเรียนที่พบได้ เช่น เมื่องบประมาณในการจัดกิจกรรมมีไม่มากก็ปรับลดขนาดของกิจกรรมลงให้เพียงพอต่องบประมาณ โดยไม่ให้เกิดผลกระทบสำคัญในการจัดงาน เป็นต้น

4) ร่วมรับผลประโยชน์

การร่วมรับผลประโยชน์ของกลุ่ม มีข้อแตกต่างกันอยู่ 3 รูปแบบ คือ ผลประโยชน์ที่เป็นทรัพย์สิน ผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทรัพย์สิน และลักษณะผสมผสานกันทั้งสองรูปแบบ

อย่างไรก็ตาม แม้จะพยายามกำหนดวิถีของการร่วมรับผลประโยชน์ไว้ดังที่กล่าวมาข้างต้นก็ตาม แต่ทุกกลุ่มล้วนแล้วมีการรับผลประโยชน์ในจุดที่เหมือนกันคือ “ความสุขใจที่ได้ร่วมกิจกรรม” ทั้งกิจกรรมความเชื่อตามประเพณี ศาสนา หรือกิจกรรมบันเทิงกีฬาใดๆ ก็ตาม ผู้เข้าร่วมล้วนแล้วแต่มีความสุขใจทั้งสิ้น เพราะหาเป็นเช่นนั้นแล้ว คงไม่มีผู้ใดทนเป็นสมาชิกกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่อไปได้นาน

4.4.5 มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จะต้องมีการเรียนรู้เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งต้องมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจแบ่งรายละเอียดได้ดังนี้

1) การบ่งชี้ความรู้

การบ่งชี้ความรู้ คือ การระบุประเด็นความรู้ รูปแบบ และผู้รู้ที่สอดคล้องกับนโยบาย ขอบเขตและเป้าหมายของกลุ่ม มีการกำหนดหน้าที่ในการบริหารจัดการงานในแต่ละภาคส่วน มีการถ่ายทอดความรู้จากหัวหน้ากลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มที่มีระดับความสามารถสูงให้แก่สมาชิกใหม่ เพื่อให้สมาชิกใหม่หรือผู้เข้ารับการอบรมความรู้ได้เรียนรู้กระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

2) การสร้างและแสวงหาความรู้

การสร้างและแสวงหาความรู้ คือ การรวบรวมความรู้ใหม่ รักษาความรู้เดิม และกรองความรู้ที่ไม่ใช่ออกจากแหล่งรวบรวม เช่น การอนุรักษ์ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา โดยแสวงหาเครือข่ายพันธมิตรเพื่อรวบรวมองค์ความรู้เดิม และสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติมอยู่เสมอ ซึ่งอาจเน้นหนักไปทางด้านใดด้านหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับบริบทของกลุ่มนั้นๆ

3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ

การจัดความรู้ให้เป็นระบบ คือ การวิเคราะห์และคัดแยกความรู้เป็นกลุ่มประเด็นให้ง่ายต่อการเข้าถึงอย่างมีขั้นตอน เช่น การให้สมาชิกใหม่ได้เรียนรู้กระบวนการปฏิบัติงาน คอยสังเกต ใต้อาเข้าไปก่อนเพื่อให้เกิดความคุ้นชิน จากนั้นจึงเริ่มลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเอง หรือการให้สมาชิกใหม่ปฏิบัติงานไปพร้อมกับหัวหน้ากลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มที่มีความชำนาญ โดยคอยให้คำชี้แนะไปจนกว่าจะสามารถปฏิบัติงานได้เอง เป็นต้น ซึ่งระบบการจัดการความรู้ของแต่ละกลุ่มอาจแตกต่างกันในขั้นตอนการเรียนรู้ แต่ผลลัพธ์ที่ได้ก็ไม่แตกต่างกัน คือ สมาชิกกลุ่มเข้าถึงระบบการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนเช่นกัน

4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้

การประมวลและกลั่นกรองความรู้ คือ การปรับปรุงให้ความรู้มีรูปแบบมาตรฐาน ไม่ซ้ำซ้อน มีความสมบูรณ์ มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ จากผลสำรวจพบว่าทุกกลุ่มมีระบบการกลั่นกรองความรู้ทั้งสิ้น เพียงแต่แตกต่างกันตรงที่เป็นทางการหรือไม่เท่านั้น เนื่องจากกลุ่มที่บริหารจัดการโดยภาครัฐมีประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มที่เป็นทั้งข้าราชการ ตัวแทนภาคเอกชน และตัวแทนชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความรู้ความสามารถในหลากหลายด้าน ดังนั้น การประมวลผลหรือกลั่นกรองความรู้ของกลุ่มจึงค่อนข้างมีมาตรฐาน แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มอื่นๆ แม้จะมีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้เชี่ยวชาญที่สุดแต่เพียงผู้เดียวก็ตาม หากแต่ได้อาศัย

ประสบการณ์ ภูมิปัญญา และระยะเวลา และความคิดเห็นจากสมาชิก ก็เป็นส่วนที่ช่วยประมวลผลหรือ
กลั่นกรองความรู้ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี

5) การเข้าถึงความรู้

การเข้าถึงความรู้ คือ การสร้างแหล่งเผยแพร่ที่สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา ใน
ประเด็นนี้กลุ่มที่บริหารจัดการโดยภาครัฐมักมีศักยภาพมากกว่า เนื่องจากมีเงินทุน สถานที่ และทรัพยากร
บุคคล ซึ่งมักดำเนินการในลักษณะของศูนย์การเรียนรู้หรือเปิดเว็บไซต์เพื่อให้สมาชิกหรือผู้สนใจได้เข้าถึงข้อมูล
ความรู้ของกลุ่มได้ แต่ในขณะเดียวกันแม้กลุ่มอื่นๆ ที่อาจมีศักยภาพด้อยกว่า หากแต่มีการใช้เครือข่าย
เทคโนโลยีสารสนเทศให้เป็นประโยชน์ เช่น เฟสบุ๊กของกลุ่ม ก็เป็นแหล่งเรียนรู้ที่แทบไม่ต้องใช้ต้นทุนใดๆ เลย
เพียงแต่หมั่นคอยดูแลอัปเดตข้อมูลกิจกรรมของกลุ่มก็สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้

6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้

การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ คือ การนำความรู้เข้าสู่เวทีแลกเปลี่ยนที่มีฐานความรู้
หรือฐานข้อมูลรองรับให้ง่ายต่อการเข้าถึงและสืบค้น ซึ่งในปัจจุบันการเข้าถึงเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่าง
เฟสบุ๊ก ทำให้ทุกกลุ่มสามารถเผยแพร่กิจกรรมหรือความรู้จากกลุ่มของตนให้แก่คนทั่วไปได้เข้าถึงอย่างง่ายดาย
 อีกทั้งยังสามารถตอบโต้ข้อซักถามได้อย่างทันท่วงที ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two way
communication) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7) การเรียนรู้

การเรียนรู้ คือ การใช้ความรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เป็นวงจรความรู้ที่มีการเรียนรู้
และพัฒนาให้เกิดประสบการณ์ใหม่อยู่เสมอ เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนและอาจมีเข้ามา
ระหว่างปฏิบัติงานอยู่เสมอ ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนางาน

4.4.6 มีการสร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี

การสร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี ต้องมีระบบการเก็บความรู้ทั้ง
ความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนและความรู้ภายนอกชุมชน รวมทั้งต้องรู้จักสร้างและนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการ
พัฒนาด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ โดยเข้าใจได้ง่าย ซึ่งอาจจำแนกรายละเอียดออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

1) การนำองค์ความรู้ที่ได้จากแหล่งภายนอกมาจัดรูปแบบ

จากผลการสำรวจพบว่าในแต่ละกลุ่มแม้จะได้รับองค์ความรู้จากแหล่งภายนอกมา
บ้างไม่มากก็น้อย แต่ก็ยังไม่พบการนำองค์ความรู้มาจัดรูปแบบเป็นหมวดหมู่ที่เป็นรูปธรรม หากแต่พบใน
ลักษณะของการจดจำ บอกต่อ หรือนำมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมที่กลุ่มตนได้ทำอยู่

2) จัดรูปแบบองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้เป็นรูปแบบภายใน

การจำแนกองค์ความรู้แบบมีโครงสร้าง (Explicit Knowledge) ให้ตรงกับความต้องการใช้งาน ผนวกเข้ากับองค์ความรู้ที่มาจากภายนอก (Externalization) ซึ่งลักษณะเช่นนี้มักพบในกลุ่มที่มี
ผู้นำที่มีการศึกษาในระดับสูงหรือมีความใฝ่รู้จากตำรา เอกสารวิชาการ เช่น กลุ่มเสนาหงส์ธงตะขาบ ซึ่งผู้นำ
กลุ่มมักเข้าร่วมเสวนาในแวดวงวิชาการหรือเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มในสถาบันการศึกษา อีกทั้งมีศึกษา

เพิ่มเติมความรู้จากเอกสาร ตำรา และวารสารต่างๆ อยู่เสมอ จึงส่งผลให้กลุ่มดังกล่าวมีนำเอาความรู้ใหม่ผนวกกับองค์ความรู้เดิม ผลิตออกเป็นตำราหรือเอกสารเผยแพร่ของกลุ่ม จนเกิดเป็นความเข้มแข็งทางข้อมูลด้านกลุ่มชาติพันธุ์ พร้อมต่อการนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3) การเชื่อมต่อกับองค์ความรู้

การเชื่อมต่อกับองค์ความรู้เป็นสื่อกลางที่ผู้ใช้ ใช้ในการเข้าถึงหรือค้นหาองค์ความรู้ สื่อกลางส่วนมากจะเป็นเทคโนโลยี เช่น Internet, Groupware หรือ Workflow เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้พบในหลายกลุ่มทั้งที่มีในรูปแบบเว็บไซต์ หรือสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) และแอปพลิเคชันไลน์ (Application Line) ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องมือเชื่อมต่อองค์ความรู้ เครื่องมือติดต่อสื่อสารทั้งภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม อีกทั้งยังเป็นช่องทางที่ช่วยในการบริหารจัดการและตัดสินใจได้อีกด้วย

4) การสร้างกระบวนการรับรู้

การสร้างกระบวนการรับรู้ คือ กระบวนการรับองค์ความรู้และประยุกต์ใช้งานและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นระบบปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มทุกกลุ่มหากแต่แตกต่างกันไปตามบริบทของกลุ่ม โดยผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มต้องมีความเท่าเทียมกันทางสังคม เมื่อรวมกิจกรรมกันหากมีความรู้ใหม่หรือมีข้อสังเกตถึงความผิดพลาดของสมาชิกในกลุ่ม มักมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันทันทีโดยไม่ต้องผ่านระบบหรือขั้นตอน จึงทำให้เกิดการปรับปรุงประสิทธิภาพของกลุ่มได้อย่างทันท่วงที ในขณะที่เดียวกันกลุ่มที่บริหารจัดการโดยภาครัฐ หากมีองค์ความรู้ใหม่หรือมีข้อผิดพลาดในการทำงานอาจไม่ได้นำเข้าเสนอในที่ประชุมหรือล่าช้า เนื่องจากกว่าจะผ่านจากระดับผู้ปฏิบัติงานไปสู่ระดับผู้บริหารอาจต้องผ่านขั้นตอนหลายระดับจึงอาจล่าช้าและไม่ทันต่อสถานการณ์ ดังนั้น จึงตั้งข้อสังเกตได้ว่าการบริหารจัดการกิจกรรมของกลุ่มขนาดเล็ก จะมีความคล่องตัวในการรับองค์ความรู้ใหม่หรือแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้ดีกว่ากลุ่มที่บริหารจัดการโดยองค์กรภาครัฐ

4.4.7 มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน ต้องมีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบท จำเป็นต้องมีสิ่งต่างๆ ดังนี้

1) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน

การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือ สมาชิกมีแนวคิดและเป้าหมายในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้ทิศทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล เช่น การตั้งเป้าหมายในการพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง กลุ่มจึงมีความมุ่งมั่นที่จะจัดกิจกรรมให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยอาจใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาบริหารจัดการและอบรมเผยแพร่ให้เกิดเป็นความรู้แก่คนในชุมชน หรือใช้แก้ปัญหาในชุมชน เป็นต้น

2) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน

การมีผลประโยชน์ร่วมกันนับเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการร่วมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรม หากแต่ผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกันนั้นมีทั้งที่เป็นทรัพย์สิน และไม่ใช้ทรัพย์สิน เช่น ความสุขใจ ความบันเทิง หรือกุศลผลบุญ ซึ่งแตกต่างกันไปตามบริบทของกลุ่มและกิจกรรมที่ทำ จึงอาจกล่าวได้ว่าการรับผลประโยชน์ร่วมกันไม่ได้จำกัดเฉพาะอยู่ที่ด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น หากแต่ผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมด้านภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อ อาจคืนกลับมาสู่สมาชิกกลุ่มได้ในหลายรูปแบบนั่นเอง

3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย

การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มอาจมองได้ว่ามีหลายระดับ ต่างกันไปตามหน้าที่ เพศ วัย และความสามารถ แต่โดยรวมแล้วการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่มหรือเครือข่าย เป็นเสมือนฟันเฟืองขับเคลื่อนกิจกรรมทางวัฒนธรรม ดังนั้นหากขาดส่วนใดไป การขับเคลื่อนกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มอาจสะดุดหรือไม่ราบรื่นได้

4) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

การเสริมสร้างซึ่งกันและกันก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่หนุนนำขับเคลื่อนให้สมาชิกภายในกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย เช่น การถ่ายทอดความรู้จากหัวหน้ากลุ่มสู่สมาชิก หรือสมาชิกที่มีระดับความสามารถสูงถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกใหม่โดยไม่หวงวิชาความรู้ ซึ่งการเสริมสร้างซึ่งกันและกันเช่นนี้ น่าสังเกตว่าจะพบได้ในกลุ่มขนาดเล็กที่สามารถผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนผู้นำได้